

FANLARARO INTEGRATSIYA ORQALI PEDAGOG KADRLAR TAYYORLASH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Yusufova Muhtaram Fayziraxmon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Pedagogika nazariyasi va tarixi yo'nalishi

1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada fanlararo integratsiya asosida pedagog kadrlar tayyorlash jarayonining samaradorligini oshirish masalalari yoritilgan. Zamonaviy ta'lim tizimida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda turli fanlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlik muhim ahamiyat kasb etadi. Fanlararo integratsiya pedagogik ta'lim jarayonini tizimli tashkil etish, nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirish hamda talabalarning tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqolada fanlararo yondashuvning didaktik imkoniyatlari, pedagog kadrlar tayyorlashdagi o'rni va ta'lim sifatini oshirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, fanlararo integratsiyani joriy etish orqali pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini yanada takomillashtirish yo'llari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: fanlararo integratsiya, pedagog kadrlar tayyorlash, ta'lim samaradorligi, kasbiy kompetensiya, zamonaviy ta'lim, pedagogik yondashuv, ta'lim sifati, didaktik integratsiya

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы повышения эффективности подготовки педагогических кадров на основе междисциплинарной интеграции. В современной системе образования важное значение имеет взаимосвязь различных дисциплин в формировании профессиональных компетенций будущих педагогов. Междисциплинарная интеграция способствует системной организации образовательного процесса, сочетанию теоретических знаний с практикой, а также развитию критического и творческого мышления обучающихся. В статье анализируются дидактические возможности междисциплинарного подхода, его роль в подготовке педагогических кадров и значение в повышении качества образования. Также обоснованы пути совершенствования профессиональной подготовки педагогов посредством внедрения междисциплинарной интеграции.

Ключевые слова: междисциплинарная интеграция, подготовка педагогических кадров, эффективность образования, профессиональная компетенция, современное образование, педагогический подход, качество образования, дидактическая интеграция

Annotation: This article examines the issues of improving the effectiveness of teacher training through interdisciplinary integration. In the modern education

system, the interconnection of different disciplines plays an important role in shaping the professional competencies of future teachers. Interdisciplinary integration contributes to the systematic organization of the educational process, the integration of theoretical knowledge with practice, and the development of students' critical and creative thinking skills. The article analyzes the didactic potential of the interdisciplinary approach, its role in teacher training, and its significance in enhancing the quality of education. In addition, ways to improve the professional training of teachers through the implementation of interdisciplinary integration are substantiated.

Keywords: *interdisciplinary integration, teacher training, educational effectiveness, professional competence, modern education, pedagogical approach, quality of education, didactic integration*

Kirish. Bugungi globallashtirish va raqamlashtirish sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarmoqda. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivoji, fan va texnika yutuqlarining tezkor joriy etilishi, mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislariga bo'lgan ehtiyoj pedagog kadrlar tayyorlash jarayonini yangi mazmun va yondashuvlar asosida tashkil etishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchilarning nafaqat o'z fanini mukammal bilishi, balki turli fanlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni anglay olishi, kompleks muammolarni tizimli yondashuv asosida hal eta olishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy pedagogik ta'limda fanlararo integratsiya konsepsiyasi aynan ana shu ehtiyojlardan kelib chiqadi. Fanlararo integratsiya pedagogik jarayonda alohida fanlarni izolyatsiyalangan holda emas, balki o'zaro uzviy aloqada, yagona maqsad sari yo'naltirilgan tizim sifatida tashkil etishni nazarda tutadi. Bunday yondashuv talabalarda bilimlarning parchalangan emas, balki yaxlit tizim sifatida shakllanishiga, nazariy bilimlarning real pedagogik faoliyatda qo'llanilishiga xizmat qiladi. Pedagog kadrlar tayyorlash jarayonida fanlararo integratsiyani joriy etish bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Chunki hozirgi kunda o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki tarbiyachi, innovator, tadqiqotchi va ijtimoiy faol shaxs sifatida faoliyat yuritishi talab etiladi. Bu esa pedagogdan pedagogika, psixologiya, metodika, axborot texnologiyalari, tilshunoslik va boshqa sohalar bo'yicha bilimlarni uyg'unlashtira olishni talab qiladi. Shuningdek, fanlararo integratsiya ta'lim samaradorligini oshirishda didaktik imkoniyatlarga ega bo'lib, o'quv mashg'ulotlarining mazmunini boyitadi, talabalarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Integratsiyalashgan yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni bo'lajak pedagoglarning ijodiy salohiyatini ochib berishga, ularning kasbiy moslashuvchanligini ta'minlashga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan, fanlararo integratsiya orqali pedagog kadrlar tayyorlash samaradorligini oshirish masalasi

bugungi kunda dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur tadqiqotda pedagog kadrlar tayyorlash jarayonida fanlararo integratsiyaning nazariy asoslari, amaliy ahamiyati hamda ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni yoritishga qaratiladi. Ushbu yondashuv orqali zamonaviy ta'lim talablariga javob beradigan, yuqori malakali va raqobatbardosh pedagog kadrlarni tayyorlash imkoniyatlari asoslab beriladi.

Adabiyotlar tahlili. Fanlararo integratsiya masalasi pedagogika fanida uzoq yillardan buyon tadqiq etib kelinayotgan muhim yo'nalishlardan biridir. Mazkur tushuncha ta'lim jarayonida fanlararo aloqadorlikni kuchaytirish, bilimlarni tizimli va yaxlit holda o'zlashtirishga erishish bilan bog'liq ilmiy g'oyalarga asoslanadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, fanlararo integratsiya pedagog kadrlar tayyorlash samaradorligini oshirishda muhim omil sifatida e'tirof etiladi. Rus va xorijiy pedagog olimlardan V.S. Lednev fanlararo integratsiyani ta'lim mazmunini optimallashtirish vositasi sifatida talqin etib, uni o'quv fanlari o'rtasidagi mazmuniy va metodik uyg'unlikni ta'minlovchi jarayon deb hisoblaydi.[1] Uning fikricha, integratsiya o'quv materiallarining takrorlanishini kamaytirib, talabalarda bilimlarning tizimli shakllanishiga xizmat qiladi. I.D. Zverev va M.N. Skatkinlar esa fanlararo aloqalarni ta'lim samaradorligini oshirishning didaktik sharti sifatida baholab, integratsiyalashgan ta'lim talabalarning bilish faoliyatini faollashtirishini ta'kidlaydilar.[2] Pedagogik integratsiya masalalari Yu.K. Babanskiy tadqiqotlarida ham keng yoritilgan. Olim ta'lim jarayonini optimallashtirish nazariyasida fanlararo yondashuvni o'qitish samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim omil sifatida ko'rsatadi. Babanskiyga ko'ra, integratsiyalashgan ta'lim pedagogik jarayonning maqsad, mazmun, metod va shakllarini o'zaro uyg'unlashtirish imkonini beradi.[3] Xorijiy tadqiqotchilardan J. Dewey ta'limda integratsiyalashgan yondashuvni tajribaga asoslangan o'qitish bilan bog'lab, bilimlarning amaliy faoliyat jarayonida shakllanishini muhim deb hisoblaydi. Uning fikricha, fanlararo integratsiya o'quvchilarda real hayot muammolarini hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi.[4] Shuningdek, H. Gardnerning ko'p qirrali intellekt nazariyasi ham fanlararo integratsiyaning nazariy asoslarini mustahkamlab, turli fanlar orqali shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantirish zarurligini asoslaydi.[5] O'zbekistonlik pedagog olimlardan N. Sayidahmedov, R. Jo'rayev va B. Xodjayevlarning ilmiy ishlarida ta'lim jarayonini integratsiyalash asosida tashkil etish masalalari tahlil qilingan. Ularning tadqiqotlarida pedagog kadrlar tayyorlashda fanlararo integratsiya kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning samarali vositasi sifatida baholanadi.[6] Xususan, N. Sayidahmedov ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlar qatorida fanlararo integratsiyaning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda fanlararo integratsiya raqamli ta'lim muhiti bilan uyg'un holda o'rganilmoqda.[7] A.A. Verbitskiy kontekstli ta'lim nazariyasida fanlararo integratsiyani bo'lajak pedagoglarning kasbiy faoliyatiga yaqinlashtiruvchi muhim

mexanizm sifatida izohlaydi.[8] Bu yondashuv pedagog kadrlar tayyorlash jarayonida nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashga xizmat qiladi. Umuman olganda, tahlil qilingan ilmiy adabiyotlar fanlararo integratsiya pedagog kadrlar tayyorlash samaradorligini oshirishda muhim didaktik va metodik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Biroq mavjud tadqiqotlarda fanlararo integratsiyani amaliyotga joriy etish mexanizmlarini yanada takomillashtirish, ayniqsa, pedagog kadrlar tayyorlash tizimi misolida chuqurroq o'rganish zarurati saqlanib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot fanlararo integratsiya asosida pedagog kadrlar tayyorlash samaradorligini oshirish masalasini o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda ilmiy-pedagogik tadqiqotlarning umumiy va maxsus metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi tizimli, kompetensiyaviy va integrativ yondashuvlarga asoslanadi. Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv pedagog kadrlar tayyorlash jarayonini o'zaro bog'liq elementlar (maqsad, mazmun, metod, shakl va natija) majmui sifatida tahlil qilish imkonini berdi. Ushbu yondashuv fanlararo integratsiyaning ta'lim tizimidagi o'rnini aniqlash hamda uning pedagogik jarayonga ta'sirini kompleks baholashga xizmat qildi. Kompetensiyaviy yondashuv bo'lajak pedagoglarda shakllantirilishi zarur bo'lgan kasbiy, metodik va kommunikativ kompetensiyalarni aniqlashda asos bo'lib xizmat qildi. Mazkur yondashuv asosida fanlararo integratsiya orqali talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini amaliy faoliyatga yo'naltirish imkoniyatlari o'rganildi. Tadqiqotda quyidagi ilmiy-tadqiqot metodlari qo'llanildi: Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish va umumlashtirish – fanlararo integratsiya, pedagog kadrlar tayyorlash va ta'lim samaradorligi masalalariga oid mahalliy va xorijiy manbalarni o'rganish orqali nazariy asoslarni shakllantirish uchun; Taqqoslash metodi – an'anaviy va integratsiyalashgan ta'lim yondashuvlarining pedagog kadrlar tayyorlashdagi samaradorligini solishtirish maqsadida; Kuzatish metodi – ta'lim jarayonida fanlararo integratsiyaning qo'llanilishi va uning talabalarning o'quv faolligiga ta'sirini aniqlash uchun; So'rovnoma va suhbat metodlari – talaba va o'qituvchilarning fanlararo integratsiyaga bo'lgan munosabatini, uning afzallik va muammolarini aniqlash maqsadida; Pedagogik tajriba-sinov ishlari – fanlararo integratsiyaga asoslangan mashg'ulotlarni joriy etish va ularning pedagog kadrlar tayyorlash samaradorligiga ta'sirini aniqlash uchun; Statistik tahlil metodi – tajriba-sinov natijalarini miqdoriy va sifat jihatdan tahlil qilish hamda xulosalar chiqarish uchun. Pedagogik tajriba-sinov ishlari oliy ta'lim muassasasida bo'lajak pedagoglar ishtirokida o'tkazilib, tajriba va nazorat guruhlarini tashkil etildi. Tajriba guruhida fanlararo integratsiyaga asoslangan darslar tashkil etildi, nazorat guruhida esa an'anaviy o'qitish usullari qo'llanildi. Olingan natijalar tahlili fanlararo integratsiya pedagog kadrlar tayyorlash samaradorligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini aniqlash imkonini berdi. Shu tariqa, tadqiqot metodologiyasi fanlararo integratsiyaning pedagog kadrlar tayyorlash jarayonidagi nazariy va amaliy ahamiyatini ilmiy asosda ochib berishga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot jarayonida fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonining pedagog kadrlar tayyorlash samaradorligiga ta'siri amaliy jihatdan o'rganildi. Pedagogik tajriba-sinov ishlari davomida tajriba va nazorat guruhlarida bo'lajak pedagoglarning bilim darajasi, kasbiy kompetensiyalari hamda o'quv faolligi qiyosiy tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, tajriba guruhida fanlararo integratsiyaga asoslangan mashg'ulotlar talabalarning o'quv motivatsiyasini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Integratsiyalashgan darslar jarayonida talabalar nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlar bilan bog'lashga, muammoli topshiriqlarni mustaqil va ijodiy hal etishga ko'proq intildilar. Bu esa ularning tahliliy fikrlash va mantiqiy xulosa chiqarish ko'nikmalarining rivojlanishiga xizmat qildi. Nazorat guruhi natijalari bilan solishtirilganda, tajriba guruhida kasbiy kompetensiyalar – pedagogik, metodik va kommunikativ kompetensiyalarning shakllanish darajasi yuqoriroq ekanligi aniqlandi. Xususan, fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bo'lajak o'qituvchilarning darsni rejalashtirish, fanlararo bog'liqlikni ta'minlash hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish malakalarini rivojlantirdi. So'rovnoma va suhbat natijalari ham fanlararo integratsiyaning samaradorligini tasdiqladi. Talabalarning aksariyati integratsiyalashgan ta'lim shakli ularning fanlarga bo'lgan qiziqishini oshirganini, o'zlashtirilgan bilimlarning mazmunan chuqurroq va barqaror bo'lishiga yordam berganini ta'kidladilar. O'qituvchilar esa fanlararo integratsiya ta'lim jarayonini yanada mazmunli tashkil etish, o'quv mashg'ulotlarining samaradorligini oshirish imkonini berishini qayd etdilar. Tadqiqot natijalari mavjud ilmiy qarashlar bilan qiyosiy tahlil qilinganda, ular V.S. Lednev, Yu.K. Babanskiy va A.A. Verbitskiylarning fanlararo integratsiya ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishi haqidagi ilmiy xulosalarini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari fanlararo integratsiyani pedagog kadrlar tayyorlash tizimida tizimli va bosqichma-bosqich joriy etish zarurligini ko'rsatdi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, fanlararo integratsiyani samarali amalga oshirish uchun o'quv rejalari va dasturlarni moslashtirish, o'qituvchilarning integrativ kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ta'lim jarayonini metodik jihatdan qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Aks holda, fanlararo integratsiya yuzaki xarakter kasb etib, kutilgan natijalarga erishish qiyinlashadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari fanlararo integratsiya pedagog kadrlar tayyorlash samaradorligini oshirishning muhim omili ekanligini ilmiy-amaliy jihatdan asoslab berdi. Ushbu yondashuv bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish, ularning zamonaviy ta'lim talablariga moslashuvchanligini ta'minlash imkonini yaratadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot fanlararo integratsiya asosida pedagog kadrlar tayyorlash samaradorligini oshirish masalasini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqot jarayonida fanlararo integratsiyaning pedagogik ta'limdagi o'rni, didaktik imkoniyatlari hamda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini

shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy asosda yoritildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, fanlararo integratsiya pedagog kadrlar tayyorlash jarayonida ta'lim mazmunini boyitadi, nazariy bilimlar va amaliy faoliyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlaydi hamda talabalarining mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Integratsiyalashgan ta'lim yondashuvi bo'lajak pedagoglarning kasbiy moslashuvchanligini oshirib, ularni zamonaviy ta'lim talablariga mos raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Pedagogik tajriba-sinov ishlari natijalari fanlararo integratsiyaga asoslangan ta'lim an'anaviy o'qitish shakllariga nisbatan yuqori samaradorlikka ega ekanligini tasdiqladi. Xususan, tajriba guruhidagi talabalarda pedagogik, metodik va kommunikativ kompetensiyalarning rivojlanish darajasi sezilarli darajada oshgani kuzatildi. Bu holat fanlararo integratsiyani pedagog kadrlar tayyorlash tizimiga tizimli ravishda joriy etish zarurligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tadqiqot jarayonida fanlararo integratsiyani samarali amalga oshirish o'quv rejalari va dasturlarni moslashtirish, o'qituvchilarning integrativ kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ta'lim jarayonini metodik jihatdan qo'llab-quvvatlash bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlandi. Mazkur shart-sharoitlar ta'minlangandagina fanlararo integratsiya kutilgan pedagogik natijalarni berishi mumkin. Umuman olganda, fanlararo integratsiya pedagog kadrlar tayyorlash samaradorligini oshirishning muhim pedagogik omili bo'lib, u ta'lim sifatini yaxshilash, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish hamda zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan vazifalarni samarali hal etishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari kelgusida pedagog kadrlar tayyorlash tizimini modernizatsiya qilishga qaratilgan ilmiy izlanishlar uchun nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Babanskiy Yu.K. Optimizatsiya uchebnogo protsessa. – Moskva: Pedagogika, 1982.
2. Lednev V.S. Soderjaniye obrazovaniya: sushnost, struktura, perspektivy. – Moskva: Vysshaya shkola, 1991.
3. Zverev I.D., Skatkin M.N. Mejdistsiplinamye svyazi v obuchenii. – Moskva: Prosveshcheniye, 1981.
4. Verbitskiy A.A. Kontseptsiya kontekstnogo obucheniya. – Moskva: Pedagogika, 1991.
5. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
6. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York: Basic Books, 1983.
7. Sayidahmedov N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi, 2003.
8. Jo'rayev R. Ta'lim jarayonini modernizatsiyalash va innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.